

PREDGOVOR

U trećem svesku serije *Srednjovjekovni registri Zadarskoga i Splitskog kaptola* odstupljeno je, zbog jednostavnih razloga, od prakse da svaki svezak serije sadrži zasebni registar. Okosnicu ovoga trećeg sveska, doduše, tvori registar zadarskoga javnog bilježnika Petra de Serçane, no kako je njegov opseg nešto manji od onih prethodno objavljenih, ali i od onoga zajedničkog registra Ivana de Trottsa i Teodora de Prandina, koji će tek biti objavljen, odlučili smo se u ovaj svezak uvrstiti još i ostatke dvaju registara bez kojih bi cijela serija bila nepotpuna, a koji sami za sebe ne bi mogli ispuniti cijeli jedan svezak. Riječ je praktično o „ostacima pisanih ostataka“ djelovanja još dvojice zadarskih javnih bilježnika koji su u određeno vrijeme radili kao pisari Zadarskoga kaptola, i to Vannesa pok. Bernarda i Nikole Benediktova. Registar prvoga od navedenih, bilježnika Vannesa, nije sačuvan, ali je zadarski staretinar Guerrin Ferrante u drugoj polovici 18. stoljeća načinio regeste isprava unesenih u njega i na taj način sačuvao bar osnovne informacije o samome registru i njegovu sadržaju. Te je regeste svojedobno uz komentar objavio Nikola Jakšić¹ te se oni ovdje prenose onako kako ih je on prepisao i objavio, pri čemu su im samo dodane kratke regeste na hrvatskom jeziku koje smo načinili kolega Ivan Majnarić i ja. Uz to sam dodao i jednu sačuvanu kaptolsku ispravu koju je Vannes sastavio 1396. godine, dakle, nekoliko godina prije no što će otvoriti svoj posebni registar, unijevši je u svoj registar običnih bilježničkih isprava². Drugi dodatak je ostatak registra bilježnika Nikole Benediktova koji je djelovao u Zadru središnom 15. stoljeća. Je li stvarno Nikola Benediktov imao zasebni registar kaptolskih isprava nije danas više moguće utvrditi, ali je svakako između 30-ih i 60-ih godina 15. stoljeća sastavljao i pisao isprave za kaptol u funkciji *loci credibilis*, a neke su od njih sačuvane u njegovoj očito pomoćnoj bilježnici, u kojoj su se našle uz niz drugih dokumenata. Ovdje, dakle, valja dati osnovne informacije o sačuvanom registru kaptolskih isprava Petra de Serçane, o ostacima registra Nikole Benediktovog i samo ponoviti ono što je o registru Vannesa pok. Bernarda svojedobno rekao N. Jakšić.

*

---

¹ Nikola JAKŠIĆ, „Regesti zagubljenih zadarskih kaptolskih isprava na razmeđu XIV. i XV. stoljeća“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 40/1998.

² Na postojanje ove isprave me je ljubazno upozorio kolega Damir Karbić na čemu mu još jednom zahvaljujem!

Ser Petrus condam Bartholomei de Annobonis de Serçana, kako je samoga sebe označavao zadarski bilježnik kojega se obično u literaturi navodi samo skraćeno kao Petra de Serçana, dosta je dugo radio u Zadru i obavljao, uz onaj javnobilježnički, različite poslove u gradskoj kancelariji. Rezultat te njegove djelatnosti je više tisuća ispisanih stranica u pet sačuvanih svežnjeva različitih bilježnica, od formalnih registara do pomoćnih bilježnica (*bastardela*), koje se već svojim izgledom jasno razlikuju od službenih registara, a u koje je Petar bilježio tek osnovni sadržaj različitih dokumenata koje je sastavljao, pisao i izdavao. Iz sadržaja njegovih bilježničkih dokumenata, kao i različitih sudbenih spisa, može se zaključiti da je bar neko vrijeme vodio administraciju gradskih vijeća, da je bio pisar kriminalnog sudbenog stola³, povremeno zamjenjivao pisara „Velikog sudbenog dvora građanskih prijepora“ (*Curia maior civilium*) općine⁴ te, konačno, bio i (stalni) pisar Zadarskoga kaptola u razdoblju od kraja 1393. do 1398. godine. Tek da bi se u potpunosti sagledalo spekatar djelovanja jednog gradskog bilježnika kakav je bio Petar de Serçana, vrijedi pripomenuti kako je on neko vrijeme u Zadru držao i kovačku radionicu, u kojoj je u prosincu 1384. namjestio čak dva kovača⁵. Uza sve ovo, nije ovdje ni mjesto ni vrijeme za opširniju raspravu o ustroju zadarske srednjovjekovne gradske administracije i o tome što je tko i kako u njoj radio. U takvoj bi raspravi, uz obilje drugoga materijala, registar koji se ovdje objavljuje svojim informacijama predstavljao tek vrlo mali dio argumentacije, pa stoga u ovome predgovoru valja samo upozoriti na one najvažnije činjenice koje daju naslutiti kako je Petar de Serçana obavljao svoj posao pisara Zadarskoga kaptola. U tome neočekivanu pomoć pruža okolnost da je u registru kaptolskih isprava koje je Petar sastavljao, pisao i izdavao, nekim sretnim slučajem sačuvano čak sedam zasebnih cedulja na kojima je on sâm zapisivao kratki sadržaj budućih kaptolskih isprava.

---

³ U jednoj presudi donesenoj u „Velikom sudbenom dvoru građanskih prijepora“ zadarske općine 25. listopada 1385. spominje se, među dokazima, tužba *scripta manu ser Petri de Serzana notarii ad criminalia ladre iurati* – Državni arhiv Zadar (dalje DAZd), Curia maior civilium, kut. 6, fasc. 5, fol. 105 (na ovaj me je podatak upozorio kolega Tomislav Popić, kojemu zahvaljujem na ljubaznosti).

⁴ Jedan zapis od 2. rujna 1400. godine u spisima „Velikog sudbenog dvora građanskih prijepora“ počinje riječima: *Ser Iacobus de Cesamis tribunus curie ladre retulit et guarentavit michi ser Petro de Serçana notario iurato ladre subrogato in hoc officio uigore statuti ladre loco ser Vannis condam Bernardi de Firmo notarii iurati ladre et ad curiam dominorum iudicum maioris curie civilium deputati propter absentiam dicti ser Vannis* – DAZd, Curia ..., kut. 5, fasc. 10, fol. 8 (na ovaj me je podatak također upozorio kolega Tomislav Popić kojemu ovaj put još jednom iskazujem zahvalnost).

⁵ DAZd, Spisi zadarskih bilježnika, Articutus q. Dominici de Rivignano, Busta I, fasc. I, fol. 146, 17.11.1384.

Taj sretni i neočekivanim slučajem sačuvani materijal upozorava u prvome redu da registri, kakav je ovaj što se ovdje objavljuje, nisu ni izdaleka potpuni u smislu da sadrže sve isprave koje je pojedini zadarski bilježnik radio za račun katedralnoga kaptola kao „mjesta javne vjere“. Takav zaključak jasno proizlazi iz činjenice da je na sedam sačuvanih cedulja zabilježen sadržaj devet različitih dokumenata, od kojih čak njih četiri nisu uopće uneseni u registar što ga je Petar sam oformio i vodio. To naravno pobuđuje dvojbe oko toga koji je i koliki dio dokumenata što ih je pojedini bilježnik sastavljao i izdavao za račun kaptola doista ušao u registre koji su nam do danas sačuvani. Štoviše, čini se opravdanim postaviti pitanje radi li se ovdje doista o pravom registru ili je ovo tek „pomoćna bilježnica“ iz koje je u nekom trenutku onda nastao pravi registar, onakav kakav je bio *Quaternus magnus Capituli Iadrensis*, što ga je u drugoj polovici 80-ih i početkom 90-ih godina 14. stoljeća vodio Petrus Perençanus, a kao drugi svezak ove serije objavio kolega Damir Karbić sa suradnicima⁶. Takav se zaključak čini to uvjerljivijim, što je u registru koji se ovdje objavljuje ostalo relativno mnogo nedovršenih dokumenata - od ukupno 64 dokumenta čak je njih 14 (nr. 7; 10; 12; 13; 18; 21; 28; 31; 32; 33; 45; 50; 63; 64) ostalo nedovršeno, dok je sljedećih 9 (nr. 46; 47; 48; 49; 51; 52; 53; 54; 55) zabilježeno tek kao nacrt budućega dokumenta. To znači da više od jedne trećine unesenih dokumenata nisu u formalnome smislu bili dogotovljeni, iako se iz rubnih bilježaka jasno vidi da su svi oni bili ispisani na posebnoj listu (uglavnom) papira (a rjeđe pergamene), provideni kaptolskim pečatom te formalno izdani (*publicatum*) strankama koje su ih tražile.

No, to je tek jedna dimenzija registra koji se ovdje objavljuje. Naime, on je nedvojbeno ipak bio više od administrativnog pomoćnog sredstva te su na njegove stranice, u formi bilježaka uz odgovarajuće ugovore, naknadno uneseni zapisi o pravnim poslovima vezanim uz te ugovore, poput isplate duga (vidi primjerice dokumente pod brojevima 5 i 6). Iz toga bi se moglo zaključiti da je registar zapravo doista bio „pomoćna bilježnica“ iz koje, međutim, nikad nije nastao formalni registar, a sama „pomoćna bilježnica“, iako nadomjestak za pravi registar, nikad nije niti dospjela u kaptol premda se njome praktično služilo. Time bi se onda dalo objasniti kako su u sklopu današnjega svežnjica ostale sačuvane zasebne cedulje odnosno zašto je sačuvan upravo u fondu bilježnica Petra de Serçane, gdje se i danas nalazi zaveden u Busti (svežnju) I, kao fasciculus (svezak) III⁷.

⁶ Vidi Damir KARBIĆ - Maja KATUŠIĆ - Ana PISAČIĆ (pr.), *Velika bilježnica zadarskoga kaptola; Srednjovjekovni registri zadarskoga i splitskoga kaptola 2 (Fontes. Izvori za hrvatsku povijest 13/2007)*.

⁷ Arhivska je signatura: DAZd, SZB, Petrus de Serçana, Busta I, fasciculus III.

Registar što ga je Petar de Serçana otvorio i vodio kao posebni kaptolski pisar obuhvaća danas, nasuprot mojim ranije postavljenim zaključcima, dokumente nastale između 20. prosinca 1393. i lipnja 1396. godine⁸, s tim da je u njega unesen još i dokument kojega je za račun kaptola Petar sastavio i izdao 8. veljače 1398. godine. Zašto je upravo on tada radio posao oko sastavljanja ugovora o kupovini posjeda za račun cetinskoga kneza Ivaniša Nelipčića nije jasno, ali mu je ta prigoda očito poslužila kao povod da u registar, koji je praktično već godinu i pol dana bio „neaktivan“, unese i neke do tada neuvrštene isprave. Tako se dogodilo da u registru iza dokumenta o kupovini posjeda za račun cetinskoga kneza od veljače 1398. godine slijede dva dokumenta sastavljena pod nadnevkom 21. kolovoza 1394. te još jedan dokument ostavljen kao nedovršen i bez nadnevka. Sve ovo, uz druge slučajeve pomiješane kronologije isprava, koje su očito u registar unošene s velikim zakašnjenjem, kao i već istaknuti veliki broj nedovršenih te dokumenata sačuvanih tek u nacrtu, odaje dojam neurednosti u poslovanju Petra de Serçane kao pisara Zadarskoga kaptola. Vrijedi ovdje još samo dodati da se ovaj dojam znatno pojačava golemim brojem grešaka i ispravaka u samim tekstovima dokumenata - na mnogo mjesta u registru su križani dijelovi rečenica odnosno formula ugovora, dodavani cijeli stavci kroz rubne bilješke ili dopisivanjem između redaka. O svemu tome bi valjalo voditi računa kada se dalje budu istraživali način i mehanizmi djelovanja kaptola 14. stoljeća kao „mjesta javne vjere“.

Konačno, registar predstavlja standardnu svesku od ukupno pedeset listova nastalih tako što je 25 velikih araka papira presavijeno jedanput, čime se dobila standardna veličina 22 x 30 cm. Od ukupno pedeset listova čitkim rukopisom ispisano je njih 39 sa standardnom marginom na kojoj je bilježnik unosio kratke opaske kao pomoćno sredstvo za brže pronalaženje pojedinih isprava, to jest dopisivao ispravke teksta kad ih nije bilo moguće unijeti između redaka. Registar je dosta dobro očuvan, izuzev prvoga lista koji je pretrpio velika oštećenja, prouzročena vjerojatno vodom, uslijed čega je prvi dokument odnosno onaj njegov dio koji se nalazi na *recto* strani prvoga folija, velikim dijelom nečitljiv. Uz pomoć priručnih sredstava Državnog arhiva u Zadru ipak je i taj dio teksta bilo moguće pročitati u mjeri koja dozvoljava osnovno razumijevanje sadržaja dokumenta.

---

⁸ Ovim ispravljam svoj vlastiti navod iz uvodne rasprave uz prvi svezak *Srednjovjekovnih registara...*, gdje je bilo naznačeno kako je prvi i najstariji dokument u Petrovom registru onaj od 17. siječnja 1394. - usp. Mladen ANČIĆ, „Splitski i zadarski kaptol kao 'vjerodostojna mjesta'“, u: ISTI, Registar Artikucija iz Rivignana: Srednjovjekovni registri zadarskog i splitskog kaptola 1 (Posebni otisak iz *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest* 11/2005), Zagreb 2007, 55, bilj. 117. Prvi unesak na fol. 1 je dokument od 20. prosinca 1393. godine, a kontinuirani rad za račun kaptola obustavio je Petar de Serçana u lipnju 1396.

Kako je već rečeno, Petar de Serçana je praktično prestao raditi kao (stalni) kaptolski pisar u lipnju 1396. godine, a upravo iz toga vremena datira i najstarija (sačuvana i poznata) isprava koju je za račun istoga kaptola sastavio i izdao Petrov kolega, zadarski javni bilježnik Vannes pokojnog Bernarda iz Ferma. Kada je 13. svibnja 1396. Vannes načinio, po nalogu kaptola i za njegov račun, autentični prijepis dokumenta iz 1392. godine o sporazumu otočnih općina Cresa i Lošinja s njihovim tadašnjim knezom, imenovanim kraljevskom voljom, Ivanom Sarracenom iz Firence, on još uvijek nije imao posebne bilježnice za takve spise. Stoga je taj dokument i unio u svoj obični registar, pa je on tamo i ostao. Vannes gotovo sigurno nije već tada preuzeo ulogu stalnoga pisara kaptola, budući da je nekoliko sljedećih godina taj posao, po svemu sudeći, radio zadarski kanonik i javni bilježnik Matej Salašić, sin mornara Ivana⁹. No, Vannes je ipak povremeno radio kao kaptolski pisar, pa je tako 1397. i 1398. godine sastavio i izdao najmanje po tri kaptolske isprave, da bi se broj takvih njegovih dokumenata 1399. godine popeo na najmanje osam, što bi po uočenom ritmu rada kaptola značilo da je već tada praktično postao njegov ako ne stalni, onda barem glavni pisar. No, slijedi li se logika kronološkoga redoslijeda isprava unesenih u registar (a nema razloga pretpostaviti da je u tome smislu Ferrante, koji je registar reproducirao u skraćenim verzijama dokumenata, nešto remetio), on stvarno nije bio otvoren sve do prosinca 1400. godine, jer je prva isprava u njemu ona od 20. prosinca 1400. Od toga je vremena Vannes počeo unositi isprave u registar dosta ažurno, sve do 1403. godine. No, prije toga je morao unijeti one ranije izdane dokumente iz razdoblja do prosinca 1400. godine, njih ukupno osamnaest, što je završio prije siječnja 1402. Vrijedi, međutim, ovdje primijetiti kako ni on cijeli taj posao nije obavio baš posve uredno, naime, dvije isprave koje je izdao istog dana, 13. listopada 1400. godine, a u kojima se spominju iste stranke (riječ je o regestama 21 i 24) nisu u registar upisane jedna za drugom, pa su se između njih našli dokumenti izdani 21. siječnja i 16. travanja 1402. Kako je i zašto do toga došlo teško je, ako ne i nemoguće odgovoriti. Uglavnom, Vannesov je registar izgleda bio mnogo uredniji od onoga Petra de Serçane, a sudeći prema kratkom opisu što ga je ostavio Ferrante (*un libro coperto di bergamina vecchia segnato Capituli Iadrensis*), bila je doista riječ o pravome registru uvezanom u kožu s natpisom koji je govorio da se radi o kaptolskim spisima. Gdje je bio čuvan i kako je Ferrante u 18. stoljeću do njega došao, još uvijek se ne zna, a za sada se to čak ne da niti naslutiti.

⁹ Usp. argumentaciju za takav zaključak u ANČIĆ, "Splitski ...", 56-57.

I dok su zadarski javni bilježnici druge polovice 14. i početka 15. stoljeća vodili prave registre (čak i kad su oni bili neuredni, kao što je to slučaj s registrom Petra de Serçane) isprava što su ih izdavali za račun kaptola kao „vjerodostojnoga mjesta“, ta je praksa čini se napuštena 20-ih godina 15. stoljeća. Mora se, međutim, odmah uz to posebno upozoriti da se ovdje ne radi o tome da je uspostava mletačke vlasti značila kraj takvoga djelovanja kaptola, jer on još dosta dugo ali sporadično obnašao i tu funkciju. No, kako je vjerojatno takvih poslova bilo sve manje, to se praktično gubi potreba za pravim registrima. Tko je radio kao kaptolski pisar nakon bilježnika Teodora de Prandina, koji je pisao isprave za kaptol sve do 1425. godine, nije lako utvrditi. Rijetke sačuvane (i poznate) isprave iz toga doba uglavnom ne donose ime pisara, ali se čini da je već od prve polovice 30-ih godina posao preuzeo javni bilježnik, kanonik i kasniji primicer Zadarskoga kaptola Nikola Benediktov. Nikola je i inače vodio najveći dio administracije Zadarske nadbiskupije od 30-ih do 60-ih godina 15. stoljeća, počevši od spisa koji govore o prikupljanju i podjeli desetine na području jurisdikcije zadarskoga nadbiskupa, do zapisnika nadbiskupskoga Sudbenog stola. No, Nikola je svoje spise nastale na taj način ostavio u prilično neurednu stanju, a u kasnijim su vremenima ti spisi stradali i od raznih mehaničkih oštećenja, pa čak i od nestručno provedene restauracije u najnovije vrijeme. Stoga je vrlo teško utvrditi kakav je bio njihov izvorni izgled i jesu li uopće, i u slučaju pozitivna odgovora, u kojoj su mjeri i na koji način bili u boljem stanju no što su danas.

Kakvi god bili odgovori na postavljena pitanja, za ovu je prigodu osobito važno to što se među ostalim Nikolinim spisima nastalim iz potreba i raznih oblika djelovanja zadarske crkve nalazi i jedanaest kaptolskih isprava zapisanih u razdoblju od prosinca 1432. do prosinca 1467. godine. One tvore dio posebnoga svežnjica¹⁰ u kojem pored tih ima i drugih isprava koje je Nikola Benediktov pisao kao javni bilježnik, a može se jasno razabrati da su i izvorno neki od tih različiti dokumenata bili upisani u isti registar (bilježnicu). Osam od tih isprava izdao je formalno kaptol kao „vjerodostojno mjesto“, a tri se odnose na unutarnje poslove samoga kaptola, ali su po svome obliku istovjetne onim ostalim dokumentima. Danas je nemoguće utvrditi jesu li svi ti dokumenti doista bili upisani u jedan ili više registara, ili možda čak i posebnih listova papira, prije svega zato što su prigodom postupka restauracije i laminacije mehanički spajani pojedinačni, no međusobno stvarno nepovezani listovi u dvolisnice. To se može utvrditi već i pozornijim gledanjem, jer se kroz materijal laminacije jasno razabire da spojeni listovi nikako ne pripadaju jedan uz

---

¹⁰ Arhivska je signatura: DAZd, SZB, Nicolaus Benedicti, Busta II, fasciculus IV/1.

drugi. Štoviše, tom su prigodom poremećeni raniji, izvorni odnosi te se dogodilo da izvorno lijevi list presavijenoga arka papira postane desni list novostvorene dvolisnice. Samo se takvim postupkom primjerice može objasniti kako se dogodilo da ovdje objavljeni dokument pod brojem 7 (riječ je o sačuvanom dijelu po kaptolu ovjerenoga prijepisa jedne presude o granicama između Nina i Zadra iz prve polovice 14. stoljeća), koji danas ima vrlo svježu paginaciju kao fol. 15 i predstavlja desni list dvolisnice, nema nikakve veze s dokumentom koji se nalazi na lijevom listu dvolisnice na današnjem fol. 14'. Iz činjenice da naš dokument br. 7 nema početka jasno pokazuje da je on izvorno bio spojen s nekim drugim listom, ali na koji način i kako, ne može se više utvrditi. Bilo kako bilo i bez obzira na sve poteškoće s rekonstrukcijom izvornoga izgleda registra/bilježnice, nije teško razabrati da je i sam Nikola bio poprilično neuradan u vođenju svojih spisa. I on je ostavio jedan dokument nedovršenim i bez nadnevka (br. 6), a posebice se čudnim čini njegov postupak s dokumentom br. 4. Nakon što je Nikola uredno ispisao jednu i pol stranicu teksta toga dokumenta, na trećoj stranici na kojoj se dokument nastavlja nije više pisao do vrha stranice, nego tek od približno donje trećine, pri čemu je ostatak prostora ostao prazan i neispisan! Uza sve ovo, ovih jedanaest dokumenata predstavljaju više negoli vrijedno svjedočanstvo o djelovanju Zadarskoga kaptola kao „vjerodostojnoga mjesta“, pa se unatoč svim ovim teškoćama oko utvrđivanja konteksta njihova postanka činilo više no opravdanim uključiti ih u seriju *Srednjovjekovni registri Zadarskog i Splitskog kaptola*.

*

Priređujući ovaj materijal za tisak držao sam se temeljnih zamisli izloženih prigodom izdavanja prvoga sveska ove serije, pa korisnika, s uvjerenjem da će se povjesničari ubuduće služiti cijelom serijom, upućujem za sva daljnja objašnjenja na ono što sam tada napisao¹¹, a ovdje ću samo, zbog lakšeg snalaženja, ponoviti listu korištenih redaktorskih znakova.

---

¹¹ Vidi ANČIĆ, "Splitski ...", 62-63.

KORIŠTENI REDAKTORSKI ZNACI

- ( ) = naknadno pisarovom rukom prekriženi tekst
- <> = naknadno pisarovom rukom na rubu dopisani tekst, s naznakom mjesta u korpusu teksta
- { } = naknadno pisarovom rukom dopisano između redaka
- || fol. = početak nove stranice u izvornom rukopisu